

ΘΕΜΑ Α

A1α.

1 Σωστό

2 Σωστό

3 Λάθος

A1β

1. «αυτών» → των θηρίων
2. «ουτω» → ως αι τέχναι νενεμνται

ΘΕΜΑ Β

B1.

Στο σημείο αυτό κορυφώνεται π πρωταγόρειος μύθος. Ο Δίας, ο ύψιστος ρυθμιστής των ανθρώπινων πραγμάτων, παρεμβαίνει για να λυτρώσει το ανθρώπινο γένος από τον αφανισμό. Στέλνει τον αγγελιοφόρο του, τον Ερμή, να προσφέρει της ανθρώπους την αιδώ και τη δίκη, προκειμένου να διασφαλιστούν η κοινωνική τάξη και αρμονία και να αποτραπεί η αλληλοεξόντωση των ανθρώπων.

Αιδώς: Είναι το αίσθημα της ντροπής που νιώθει ο κοινωνικός άνθρωπος για κάθε πράξη που αντιβαίνει στις καθιερωμένες κοινωνικές αντιλήψεις, αλλά και η αγανάκτηση που συχνά εκδηλώνεται με αποδοκιμασία προς όποιον ενεργεί αντικοινωνικά. Το αίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού έτσι αποφεύγονται η αγανάκτηση και η αποδοκιμασία των άλλων. Η αιδώς είναι ο αυτοσεβασμός κι ο σεβασμός στους άλλους (των ανωτέρων, των γονέων, των συγγενών, των φίλων, αλλά και των απροστάτευτων). Είναι μια αρετή που καθορίζει τη δέουσα συμπεριφορά της αμοιβαίες ενέργειες των μελών μιας κοινωνίας ή ομάδας, που προφυλάσσει το άτομο από τη δημόσια αποδοκιμασία για ανάρμοστη συμπεριφορά ή από τον περίγελο. Είναι ο σεβασμός της τη δημόσια γνώμη, το συναίσθημα της ντροπής για μία αποτυχία της στόχους ή στη προσέγγιση του ιδανικού προτύπου συμπεριφοράς. Η αιδώς αντιστοιχεί της άγραφες ηθικές αξίες της η σωφροσύνη, ο αυτοέλεγχος, ο αυτοσεβασμός. Η έννοια της αιδούς είναι κυρίαρχη, τόσο στον ομηρικό κόσμο, όσο και στη κλασική κοινωνία.

Δίκη: Είναι το αίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων της και οι ενέργειες για την αποκατάστασή τους, όταν καταστρατηγούνται βάνουσα από κάποιον. Η δίκη δηλαδή θα μπορούσε να ταυτιστεί με την έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το σωστό και το νόμιμο.

Αιδώς και Δίκη είναι έννοιες αλληλένδετες, αφού η μία προϋποθέτει την άλλη· σεβασμός της ηθικής αξίες δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς δικαιοσύνη, αλλά και η δικαιοσύνη προσδιορίζεται από τον ηθικό κώδικα αξιών. Κάθε πολιτιστικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται πάνω της καθολικές αξίες της αιδούς και της δίκης. Ο αλληλοσεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης που διέπει της σχέσεις των πολιτών μεταξύ της και με την πολιτεία, εδραιώνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και εξασφαλίζει ισορροπία σ' αυτές της σχέσεις. Τότε, και μ' αυτές της προϋποθέσεις, αναπτύσσονται φιλικό δεσμοί μεταξύ των πολιτών. Η αιδώς και η δίκη εξασφαλίζουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομιστικά και συμβάλλουν στη διατήρηση της πολιτικής και κοινωνικής αρμονίας. Η αιδώς και η δίκη δημιουργούν της απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του πολιτισμού και την πρόοδο της ανθρωπότητας. Και οι δύο αυτές ιδιότητες κρίνονται απαραίτητες για κάθε πολίτη και συνιστούντα συστατικά στοιχεία της πολιτικής αρετής.

--Συγκεντρωτικά (σχόλιο φακέλου, σ. 62)

Αιδώς: Το αίσθημα σεβασμού της μέλους της κοινότητας έναντι των υπολοίπων, της οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον άνθρωπο από αντικοινωνική συμπεριφορά (με άλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο άνθρωπος όταν έχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ένα λεξικό με τον τίτλο "Όροι, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετών αιδώς και δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη και δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του.

Δίκη: Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η λέξη δίκη δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία· δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα.

B2.

Γλωσσικές επιλογές με τις οποίες παρουσιάζεται η εντολή του Δία για την επιβολή της θανατικής ποινής:

- 1) Επανάληψη: πάντας... πάντες + πόλεις...πόλεως.
- 2) Αντίθεση: πάντες - όλιγοι
- 3) Προστακτική: θές, μετεχόντων
- 4) Δυνητική ευκτική: ἄν γένοιτο που δηλώνει αυτό που θα μπορούσε να συμβεί στο παρόν – μέλλον
- 5) Εναλλαγή ευθέος και πλαγίου λόγου
- 6) Μεταφορά/ παρομοίωση: «ὡς νόσον πόλεως»

Ο Πρωταγόρας τελειώνει τον μύθο με τον Δία να επιβάλλει αυστηρά την ανάγκη της καθολικότητας της πολιτικής αρετής και μάλιστα με την ποινή του θανάτου δηλώνοντας έτσι την πολύ μεγάλη σημασία που δίνει στις αξίες της αιδούς και της δίκης για τη συγκρότηση και τη διατήρηση της πολιτείας.

Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής («κτείνειν ως νόσον πόλεως») σε όποιον δεν συμμορφώνεται στις εντολές του. Η παρομοίωση όποιου δεν συμμετέχει στην πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης υποδηλώνει ότι αποτελεί κίνδυνο γι' αυτή και πρέπει να θανατωθεί για να διαφυλαχθεί η τάξη και η ισορροπία του συνόλου. Ο Δίας ζητάει το απόλυτο και το απαιτεί με αμείλικτη σκληρότητα. Επιπλέον η επιβολή της ποινής του θανάτου από τον Δία, και συνεπώς η αδυναμία του να εξασφαλίσει την καθολικότητά τους, δείχνει ότι οι αξίες της αιδούς και της δίκης δεν είναι έμφυτες, γιατί δεν αποτελούσαν γνώρισμα της αρχικής ανθρώπινης φύσης και ότι ο σκληρός νόμος που τις επιβάλλει είναι «έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης». Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διαμορφώνουν κοινωνικοπολιτική συνείδηση και αναδεικνύονται υπεύθυνοι για τη χρηστή διοίκηση, αφού αυτή εξαρτάται από το δικαίωμά τους να έχουν βαρύνουσα άποψη για τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων.

Ο Πρωταγόρας φαίνεται ότι δέχεται πως η πολιτική ιδιότητα, έστω και ως κατάφαση στην έννοια της δικαιοσύνης, είναι ειδοποιό γνώρισμα του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι δεκτός στην πολιτική κοινωνία. Όταν και αυτό το ελάχιστο της κατάφασης στην έννοια του δικαίου λείπει από κάποιον, ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους, γιατί υστερεί και αποτελεί απειλή για τους ιδρυτικούς σκοπούς της πολιτικής κοινωνίας. Η ποινή που έχει προταθεί από τον Δία είναι η θανατική ποινή («κτείνειν ως νόσον πόλεως»). Από την άλλη η αντίστοιχη προβλεπόμενη ποινή από τον ανθρώπινο νόμο είναι η ατιμία, δηλαδή η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων και η εξορία.

Ίσως η ποινή του Πρωταγόρα να φαίνεται ηπιότερη σε σχέση με αυτή που επιβάλλει ο Δίας' έχουν όμως και οι δύο τον ίδιο σκοπό: να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αρετή. Έτσι, προβάλλεται ο παιδευτικός ρόλος των νόμων. Αν, βέβαια, λάβουμε

υπόψη μας τη σημασία που έχει η πόλη και η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά την εποχή αυτή, καταλαβαίνουμε πως η ποινή που αναφέρει ο Πρωταγόρας είναι ισάξια ή και αυστηρότερη από αυτή που προτείνει ο πατέρας των θεών.

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4α

1-ε (σποράδην-σπαρτά)

2-γ (σκεδαννύμενοι-διασκέδαση)

3-στ (άπώλλυντο-πανωλεθρία)

4-ζ (ικανός-άφιξη)

5-η (μετεχόντων-σχολικός)

6-α (θές-παρακαταθήκη)

B4β.

- Είναι πλέον γνωστό ότι το χρήμα διαφθείρει τους ανθρώπους.
- Ο Όμηρος είναι ο δημιουργός της «Ιλιάδας» και της «Οδύσσειας».

B5.

Σύμφωνα με τον Καλλικλή αδικία είναι η εξουσία που επιβάλλουν οι πολλοί και αδύναμοι στους λίγους και ισχυρούς με στόχο την εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων. Τονίζεται ιδιαίτερα το αριθμητικό τους πλεονέκτημα, το οποίο τους δίνει τη δυνατότητα να εκφοβίζουν τους δυνατούς και ικανούς, οι οποίοι αποτελούν τη μειοψηφία σε μια πολιτική κοινωνία. Ως βασική αιτία της αδικίας ο Καλλικλής ορίζει το αίσθημα κατωτερότητας των πολλών και αδυνάμων έναντι των λίγων και ισχυρών, το οποίο τους οδηγεί στη διεκδίκηση ίσων πολιτικών δικαιωμάτων για όλους. Καταλήγοντας ο Καλλικλής καταδικάζει την αντίληψη των πολλών για το δίκαιο και το άδικο, θεωρώντας πως έρχεται σε αντίθεση με το δίκαιο της φύσης που προέτασε το δικαίωμα των ανώτερων και ισχυρών να υπερέχουν έναντι των αδυνάμων και υποδεεστέρων.

Από την άλλη πλευρά ο Πρωταγόρας στο συγκεκριμένο χωρίο τονίζει την αξία της δικαιοσύνης στη συγκρότηση και εύρυθμη λειτουργία των πολιτικών κοινοτήτων. Η απουσία πολιτικής αρετής σημαίνει ουσιαστικά απουσία πολιτεύματος, νόμων και θεσμών. Χωρίς αυτές τις προϋποθέσεις οι άνθρωποι αδικούν και αδικούνται, με αποτέλεσμα τη διάσπαση της κοινωνικής συνοχής. Η αιδώς και η δίκη, τις οποίες στέλνει ο Δίας μέσω του Ερμή στους ανθρώπους καθολικά, θεμελιώνουν τον κώδικα αξιών και δικαίου των κοινωνιών. Είναι αλληλένδετες έννοιες οι οποίες όχι μόνο στοχεύουν στην τήρηση του νόμου, αλλά και στην εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για δικαιοσύνη, αλληλοσεβασμό, αμοιβαία εμπιστοσύνη ενώ εξασφαλίζουν την κοινωνική ισορροπία.

Η βασική διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο απόψεις έγκειται στο ότι ο Πρωταγόρας τονίζει την ανάγκη του ανθρώπου για κοινωνική συμβίωση (αρχικά για να προστατευτεί από τα θηρία) και την απόκτηση της πολιτικής αρετής αλλά και της θέσπισης νόμων προκειμένου να επιτευχθεί η εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Αντίθετα, ο Καλλικλής τονίζει κυρίως την έμφυτη τάση των ανθρώπων να λειτουργούν ατομικά εξυπηρετώντας τα προσωπικά τους συμφέροντα και όχι συλλογικά στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο η έννοια της δικαιοσύνης αλλοιώνεται, αφού δε βασίζεται στους θεσπισμένους νόμους, αλλά στα ένστικτα του ανθρώπου για υπεροχή.

ΘΕΜΑ Γ

Γ1. Ο Άνυτος λοιπόν από τη μία μεριά, ακόμα και μετά το θάνατο του, έχει κακή φήμη εξαιτίας της κακής αγωγής του γιου του και της δικής του απερίσκεπτης υπεροψίας. Ο Σωκράτης από την άλλη επειδή εξύψωνε τον εαυτό του στο δικαστήριο, διέγειρε το φθόνο κι οδήγησε πιο πολύ τους δικαστές στην θανατική του καταδίκη. Σ' εμένα όμως φαίνεται ότι έχει τύχει τη μοίρα που αγαπούν οι θεοί.

Γ2.

Στο απόσπασμα από τον επίλογο του έργου "Απολογία Σωκράτους", ο Ξενοφών διατυπώνει τις κρίσεις του για τη στάση του Σωκράτη στο δικαστήριο. Ο ιστορικός θεωρεί ότι ο Σωκράτης επέδειξε ψυχική ρώμη, γιατί αποφάσισε ότι ήταν προτιμότερο να πεθάνει παρά να ζει, αφού ποτέ δεν ήταν αντίθετος σε κάτι που θεωρούσε αγαθό (<< έπεδείξατο δε τῆς ψυχῆς...χπροσάντης ἦν >>). Μάλιστα ούτε και μπροστά στον θάνατο επέδειξε δειλία, αλλά εύθυμα τον αποδέχτηκε και πλήρωσε το χρέος του σε αυτόν (<< οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ... ἐπετελέσατο >>).

Στο παρατιθέμενο απόσπασμα από τον επίλογο έργου «Απολογία Σωκράτους» ο Ξενοφών διατυπώνει τις κρίσεις του για τη στάση του φιλοσόφου στο δικαστήριο.

Ο ιστορικός θεωρεί ότι ο Σωκράτης επέδειξε αξιοθαύμαστη ψυχική ρώμη.

Έκρινε ότι ήταν προτιμότερο να πεθάνει παρά να ζει έχοντας παραβεί τις ηθικές αρχές στις οποίες πίστευε. Κι αυτό, γιατί ποτέ δεν ήταν αντίθετος σε κάτι που θεωρούσε αγαθό («επεδείξατο δε της ψυχῆς...προσάντης ἦν»).

Μάλιστα, ούτε και μπροστά στον θάνατο επέδειξε δειλία, αλλά ευχάριστα την αποδέχτηκε και πλήρωσε το ρέος που σε αυτόν («ουδέ προς τον θάνατος... επετελέσατο»).

Ο Ξενοφώντας αντιλαμβάνεται τη σοφία και τη γενναιότητα του Σωκράτη και γι' αυτούς τους λόγους τον μνημονεύει και τον επαινεί (« ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν... οὐκ ἐπαινεῖν »).

Γ3.

A) Ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι ἢ τῶν μὲν βίων τὰ χαλεπώτερα.

B) γνῶθι

Ζῆ / (Ζῆθι)

Τεθνηκώς/ τεθνεώς ἴσθι

Γ4.

A) Συντακτική αναγνώριση ὀρων του κειμένου:

διὰ τὸ μεγαλύνειν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του αναγκαστικού αιτίου στην μετοχή "ἐπαγόμενος"

τοῦ ζῆν: ἑναρθρο απαρέμφατο, ως γενική συγκριτική (β' ὀρος σύγκρισης) ἀπὸ το συγκριτικού βαθμοῦ πίθετο «κρεῖττον», ἑτερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός (α' ὀρος: το τεθνάναι)

τοῦ ἀνδρὸς: γενική κτητική, ως ἑτερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός στα ουσιαστικά «τὴν σοφίαν» και « τὴν γενναιότητα» (προσδιορίζει λέξεις που φανερώνουν προτέρημα)

ἀξιωμακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «τὸν ἄνδρα» του δοξαστικού ρήματος «νομίζω»

Γ4. Β) «εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρω τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιωμακαριστότατον νομίζω.»: Ο υποθετικός λόγος αποτελείται ἀπὸ τὴν ΥΠΟΘΕΣΗ (δευτερεύουσα υποθετική πρόταση: εἰ ...συνεγένετο, δηλαδή εἰ+οριστική) και τὴν ΑΠΟΔΟΣΗ (κύρια πρόταση: ἐκεῖνον ...νομίζω, δηλαδή οριστική ενεστώτα). Επομένως δηλώνει το ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ (ΥΠΟΘΕΣΗ: εἰ+οριστική, ΑΠΟΔΟΣΗ: κάθε ἐγκλιση) .

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΣΕ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ: ἐάν ... συγγένηται, νομιῶ (ΥΠΟΘΕΣΗ: ἐάν + υποτακτική, ΑΠΟΔΟΣΗ: οριστική Μέλλοντα).

Επιμέλεια:

**ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΣ, ΤΖΙΤΖΙΚΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ΜΠΙΤΣΙΚΑ ΜΑΡΙΑ, ΚΑΝΤΑΡΙΔΟΥ ΧΡΥΣΑ,
ΠΑΤΣΑΟΥΡΑ ΕΛΕΝΗ, ΝΕΥΡΑ ΜΑΡΙΑ, ΓΕΡΑΣΗ ΠΟΛΥΞΕΝΗ, ΓΙΟΥΒΑΝΑΚΗ ΦΕΝΙΑ, ΛΙΝΑΡΔΑΚΗ
ΘΑΝΙΑ, ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΑΚΗ ΚΙΚΗ, ΠΑΠΑΤΖΙΚΗ ΤΡΙΑΔΑ, ΜΑΚΡΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ, ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ ΕΛΕΝΗ,
ΤΣΙΩΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΕΛΕΝΑ, ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΟΥ ΜΑΡΙΑΝΘΗ, ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ,
ΒΕΡΝΕΖΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ**

**και τα κέντρα ΔΙΑΚΡΟΤΗΜΑ: Πειραιάς, Κερατσίνι, Μοσχάτο, Παγκράτι Κέντρο, Βριλήσσια,
Καβάλα, Γκύζη, Θεσσαλονίκη Καλαμαριά, Ηράκλειο Κρήτη, Αλεξανδρούπολη, Αρτέμιδα**

Φροντιστήρια ΔΙΑΚΡΟΤΗΜΑ